

tan Ahmet Türbesi'nde Bulunan Bir Çini Tekniği ve Devrin Restorasyon Uygulaması ile İlgili Yorumlar", *II. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, 28 Nisan - 2 Mayıs 1986 Bildiriler*, İstanbul 1986, I, 127-134; a.mlf., "Sultan Ahmed Külliyesi'ndeki Bir Grup Çini ile İlgili Yorumlar", *Semavi Eyice Armağanı: İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, s. 213-220; Eminönü Camileri (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 179-184; Çelik Gülersoy, *Mavi Cami*, İstanbul 1990; Nusret Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Ankara 1990, s. 77-79; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 194-202; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara 1992, s. 106-108; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 73-74, 759; Mehmet Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 36-39; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 36-40, 85-87; Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara 1997, s. 62-63, 72-73, 92-94; a.mlf., "Sultanahmed Camii", *Önasya*, III/30, Ankara 1968, s. 10-11; a.mlf., "İstanbul Camilerinde Hünkar Köşkerleri", *a.e.*, IV/40 (1968), s. 8-9; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 1998, s. 470-474; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmed Külliyesi'nde Sebiller ve Çeşmeler", *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı Sempozyum Bildirileri (19-20 Mart 1998)*, İstanbul 1998, s. 57-76; a.mlf., "Yok Olan Bir Yapı Sultan Ahmed Darüşşifası", *STAD*, sy. 2 (1988), s. 35-39; a.mlf., "Sultan Ahmed Külliyesi İmareti Yapıları", *a.e.*, sy. 6 (1989), s. 3-10; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 35-39; Tahsin Öz, "Sultan Ahmed Camii", *VD*, sy. 1 (1938), s. 25-28; a.mlf., "Sultanahmet Camii'nin Tezyini Hususiyetleri II", *a.e.*, sy. 2 (1942), s. 209-212; Alev Öner, "Sultan Ahmet I. Türbesi", *TOK Belleteni*, LXV/344 (1979), s. 24-29; Behçet Ünsal, "Türk Sebilleri Üzerine Stil Araştırması", *İstanbul Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1981, s. 29; a.mlf., "İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması", *VD*, sy. 16 (1982), s. 86, plan 17; a.mlf., "Türk Mimarlığında Klasik Sebiller Anıtları", *Taç*, II/6, İstanbul 1987, s. 11; Serda Kantarcıoğlu, "Bir Çift Dolap Kanadındaki Ahşap Üstü Kalemişi", *Türkiyemiz*, sy. 70, İstanbul 1993, s. 50-61; Haldun Aslanca, "Sultanahmet Camii'nin Kündekârî İşleri", *Art Decor*, sy. 27, İstanbul 1995, s. 94-99; "Arasta Hamamı", *İst.A*, II, 968; Zeynep Ahunbay, "Sultan Ahmed Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 55-61.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

SULTAN BAYBARS CAMİİ

(bk. BAYBARS I CAMİİ).

SULTAN BERKUK KÜLLİYESİ

(bk. BERKUK KÜLLİYESİ).

SULTAN HAMAMI

(bk. HASEKİ HAMAMI).

SULTAN HANI

Aksaray'da
XIII. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen kervansaray.

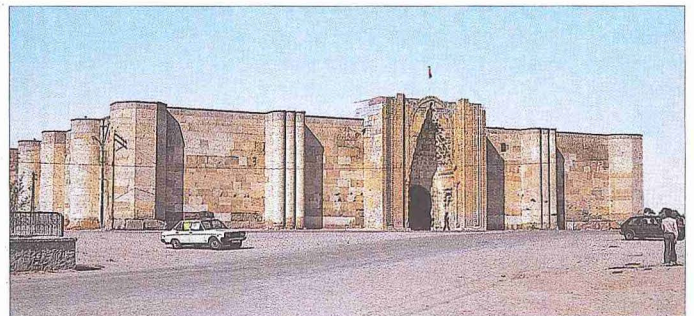
Konya-Kayseri yolu üzerinde Aksaray'a 42 km. uzaklıkta kendi adını verdiği kasabada bulunmaktadır. Kitâbelerine göre 626 (1229) yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Konya Alâeddin Camii'ni de inşa eden Şamlı Muhammed b. Havlân'dır. Kalabalık kervanların uğrak yeri olan han III. Gıyâseddin Keyhusrev döneminde yangın geçirmiş, mütevellisi Sirâcüddin Ahmed tarafından 667'de (1268-69) tamir ettirilmiştir. Bir askerî üs olarak da kullanıldığından çeşitli savaflara sahne olmuş, kuşatmalar sırasında zarar görmüştür. Son yüzyılda civardaki köylülerin taş ocağı haline gelen Sultan Hanı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1959-1968 yılları arasında kısmen restore edilerek koruma altına alınmıştır. Bugün müze olarak kullanılmaktadır.

4680 m²'lik bir alanı kaplayan Sultan Hanı düz araziye kurulmuş bir kale görünümündedir. Kesme taş malzemeyle örülen duvarlar kulelerle desteklenmiş, üstte mazgal dizisiyle çevrilmiştir. Ancak dandanların hiçbirini günümüze ulaşmamıştır. 50 x 62 m. ölçülerinde revaklı avlulu yazlık kısmı ile 50 x 33 m. ebadındaki kapalı holden oluşan iki bölümlü bir plana sahiptir. Doğu cephesinde mermerden yapılmış âbidî bir taçkapısı vardır. Cepheden dışa taşan taçkapı gösterişli bir süslemeye sahiptir ve derin niş mukarnaslı kavsarayla taçlandırılmıştır. Plastik zikzak motifli sütunçeler burada kuşatma kemerini taşımaz. Palmet dizisinden oluşan bitki şeridinin dışındaki tezyinat geometriktir. Geniş kuşakta çok köşeli yıldız sistemleriyle buradan çıkan kollar ve geçme motifleri yer almaktadır. Sathî kuşatma kemeri içine serpiştirilmiş rozetlerle, kavsaranın te-

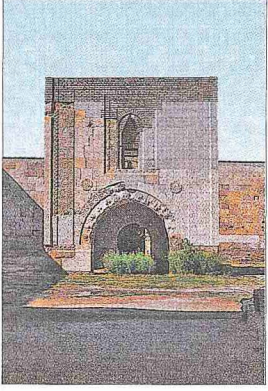
pedeki mukarnas hücrelerinin iki yanında uzaktan görülebilecek şekilde kazılmış "el-minnetü lillâh" ibaresi mevcuttur. Kapının iki yanında birer niş bulunmaktadır. İki renkli geçme motifli geometrik süslemeleri, zikzak yivli sütunçeleri ve mukarnaslı kavsaralarıyla Konya Alâeddin Camii ile Karatay Medresesi'nin taçkapılarını hatırlatır. Kapı söveleriyle süslemeleri savaflar sırasında yakılarak tahrip edilmiştir. Kapı ve yan nişlerin üstünde yer alan Selçuklu sülüsüyle yazılmış inşa kitâbesiyle iki renkli atkı taşının altında tek satırlık tamir ve madalyon içinde usta kitâbeleri mevcuttur. Taçkapının üst bölümü yıkılmıştır.

Kapıdan eyvan şeklindeki koridora geçilmektedir. Avlunun doğusunda on bir oda, batısında aynı sayıda iki sıralı revak bulunmaktadır. Odalardan ikisi üçer bölümlü hamam ve depo haline getirilmiştir. Revak kemerleriyle odaların kapı çerçeveleri geometrik motiflerle süslenmiş, bütün mekân beşik tonozlarla örtülmüştür. Dıştaki kulelere rastlamayan odalardan altısı birer mazgal pencereyle aydınlatılmıştır. Avlunun ortasında dört ayak ve sivri kemerler üzerinde yükselen bir köşk mescid mevcuttur. Kuzeyden iki taraflı merdivenle çıkılan ve altında şadırvanı bulunan köşk mescidin kemer ve duvar cephelemeleri zengin geometrik örneklerle bezenmiş, ancak zamanla yıkılarak harap olmuştur. Revak kemerleriyle odaların kapılarında olduğu gibi onarım sırasında burada da süslemeler dikkate alınmamıştır.

Hanın kapalı kışık bölümüne ikinci bir taçkapıdan geçilmektedir. Dıştaki ile aynı mimari ve süsleme özelliklerine sahip olan bu taçkapının da üst bölümü yıkılmıştır. Değişik biçimde kuşatma kemerine damarlı palmet motifleri işlenmiş, geniş kuşaktaki yıldız formları rozetlerle dolgulanmıştır. Yan nişlerle basık kapı kemeri üzerindeki kitâbede inşa tarihi tekrarlanmıştır. Kışık bölüm üç nefli bir hol şeklinde planlanmıştır. Taçkapı genişliğindeki orta nefle buna dikey olarak uzanan ve daha geniş tutulan yan nefler, dörder sıralı otuz

Konya-Aksaray yolu üzerindeki Sultan Hanı.

Aksaray
Sultan
Hanı'nın
avlusundaki
köşk mescid

iki pâyeye ile desteklenen sivri kemerli beşik tonozlarla örtülmüştür. Mekânın ortasında mukarnaslı tromplarla geçilen bir aydınlık kubbesi mevcuttur. Dıştan yüksek sekizgen kasnaklı bir külâhla örtülmüş, ancak zamanla bu külâh yıkılmıştır. Doğudaki neflerden beşi mazgal tipi pencereyle aydınlatılmıştır. Hayvanların bağlanması amacıyla yapılan bu bölümde insanların da kalabilmesini sağlayan yüksek seler mevcuttur. Hanın ihtiyacını karşılayan su kurnşundan yapılmış künklerle Bağluca köyünden getirilmiştir. Çeşmelerin yanı sıra avlulu bölümde karşılıklı beşer, hol kısmında dörder sıra su oluğu yerleştirilmiştir. Sultan Hanı, askerî ve ticarî önemi haiz kervanyolu üzerinde yüzyıllar boyu hizmet veren bir vakıf eseri oluşu yanında köşk mescidli müstahkem mimarisi ve Zengî sanatı üslûbuyla renklendirilmiş süslemeleriyle Anadolu Selçuklu kervansaraylarının en gösterişli örneğidir. Kısmen onarılan hanın süslemeleri de göz önünde tutularak yeniden elden geçirilmesi gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts: Katalog-Text*, Berlin 1961, s. 83-90; Suut Kemal Yetkin, *İslâm Mimarisi*, Ankara 1965, s. 131-132; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1966, s. 16-21; İsmet İtler, *Tarihî Türk Hanları*, Ankara 1969, s. 24-26; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 150-155; Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, I, 1110-1138; Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", *TTK Belleten*, X/39 (1946), s. 475-479; Gaffar Totaysalgır, "Konya ve Sultan Hanı", *Konya*, sy. 120-121, Konya 1948, s. 34-36; Ali Saim Ülgen, "Aksaray Sultan Hanı", *TTOK Belleteri*, sy. 145 (1954), s. 10-13; Zeki Oral, "Aksaray'ın Tarihi, Önemi ve Vakıfları", *VD*, V (1962), s. 235-240; M. Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *TD*, sy. 20 (1965), s. 162; Yılmaz Önge, "Anadolu Türk Mimarisinde Köşk-Mescit Geleneği", *Önasya*, V/52, Ankara 1969, s. 8-10; a.mlf., "Resimli Belgelerin Eski Eser Restorasyonundaki Önemi", a.e., VI/66 (1971), s. 66.

ABDÜSSELAM ULUÇAM

SULTAN HANI

Kayseri'de
XIII. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen kervansaray.

Kayseri-Sivas yolunda Kayseri'den 50 km. uzaklıkta Tuzhisar yakınında Palas belde-sindedir. Kervansaray, 630-634 (1233-1237) yıllarında Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Bazı yayınlarda Tuzhisarı Sultan Hanı adıyla da geçer. Güney-kuzey doğrultulu kervansaray, sultan hanı plan şemasında 32 x 45 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı kapalı bölüm (ahır kısmı) ve 46 x 53 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı açık avlulu bölümlerden oluşmaktadır. Kuzey cephesinde yer alan taçkapının tamamına yakını restore edilmiştir. Dilimli iki pâyenin arasına alınmış kapı geometrik ve bitkisel süsleme bordürleriyle çevrelenmiştir. Az miktarda kalan süslemeden anlaşıldığı kadarıyla meandırlı bir geçme dizisinden sonra on iki ve sekiz kollu yıldız sisteminden oluşan geniş geometrik bordür bulunmaktadır. Meandırlı dizinin ardından içe doğru kademe yapan bordüre üç kollu yıldız dizisi, pahlı bölümde ise geometrik geçme dizisi yerleştirilmiştir. Bundan sonra benzer düzende iki bordür daha görülmektedir. Kapı çevresini de muhtemelen bir palmet dizisi çevrelemektedir. Restore edilmiş olan mukarnaslı kavsara dokuz sıradan oluşmaktadır. İki yanda zar başlıklı ve üzerleri desenli sütunçeler yer almıştır. Kapının iki renkli taştan örülmüş basık keneri yanlarda mukarnaslı konsollar üzerindedir. Taçkapının her iki yanında mukarnaslı nişler yer almakta, kapı eyvanının üzerini yıldız tonoz örtmektedir.

Kervansarayın açık avlusunda ön cephede kapıları avluya açılan iki dikdörtgen

oda ve hamamın külhan kısmı bulunmaktadır. Mekânların üzeri sivri kemerli tonozla örtülmüştür. Avlunun batı cephesinde kare planlı ve üç tanesi kubbeli, biri sivri kemerli tonoz örtülü olmak üzere dört birimden oluşan hamam yer almaktadır. Hamamın güneyinde üçer birimden meydana gelen sivri kemerli tonoz örtülü ve dikdörtgen planlı odalar vardır. Bu mekânların dışa açılan mazgal pencereleri, revaklı avluya açılan kapıları mevcuttur. Avlunun doğu cephesinde ise on iki adet ayağa oturan yedi sivri kemerli açıklıklı ve iki neften oluşan develik kısmı bulunmaktadır. Bu bölümün üzeri doğu-batı yönünde sivri kemerli tonozla örtülmüştür. Avlu ön cephede kapının iki yanında dilimli pâyeler, ön köşelerde yıldız formulu pâyeler, yan cephelerde ve avlunun arka köşelerinde çokgen formulu payandalarla desteklenmiştir. Kervansarayın avlusunun iç ve dış cephelerinde çatı seviyesine yakın aslan başlı çörtelenler dikkat çekmektedir.

Avlunun ortasında dört kemerli alt yapıyla köşk mescid yer almıştır. Dıştan 8 x 8 m., içten yaklaşık 5,30 x 5,30 m. ölçülerinde kare planlı mescid mekânı dört ayak üstüne dört kemerli açıklıktan oluşan alt yapı üzerine yerleştirilmiştir. Mescidin köşelerinde her birinin üzeri farklı geometrik desenlerle işlenmiş sütunçeler bulunmaktadır. Alt yapıyı oluşturan kemerlerden doğu ve güney yöndekilerin üzerinde pul desenleriyle işlenmiş kıvrımlı gövdeleri, çekik gözleri ve sivri dişleriyle tasvir edilmiş karşılıklı birer ejder yer almaktadır. Dış geometrik ve bitkisel bordürlerle çevrelenmiş yapının doğu ve batı yönlerinde geometrik bordürlerle çevrili birer pencere ile kuzey yönünde kapı bulunmaktadır. Kuzey cephesinde geometrik ve bitkisel süslemeli üç rozet mevcuttur. Güney cephesindeki mihrap iç içe iki nişten mey-

Kayseri-Sivas
yolu üzerindeki
Sultan Hanı